

Tématerület: Környezetvédelem – zöldfelületek
Altéma: Zöldfelületi rendszer és elemei
Altémán belüli speciális téma: Zöldfelületek

BP Műhely

Budapest közparkjai

Alapdokumentum

Háttérdokumentum

1 Összefoglaló

Budapest közparkjai az öt nagy történeti közparkkal – Margitsziget, a Városliget, a Népliget, a Gellérthegy és az Óbudai-sziget –, valamint a közkertekkel – Horváth-kert, Gesztenyés-kert, Károlyi-kert, Múzeumkert és Orczy-kert – a város zöldfelületi hálózati rendszerének gerincét és lélegző csatornáit alkotják. A parktengelyek a város zöldfelületi rendszerének jelentős közhasználatú állomásai, nagy szerepet töltenek be a városi életminőség javításában és a város ökológiai egyensúlyának megteremtésében. A nagyparkok és közkertek mellett a közparkok sora biztosítja a lakosság számára gyorsan elérhető zöldfelületeket.

A főváros zöldfelületi rendszere, a nagyparkok, parkok, közkertek és erdők, természetvédelmi területek, kertek, fasorok hálózata összevarrási jelentőségű erőforrás, amely egyszerre szolgálja a városökológiai egyensúlyt és a lakosság életminőségét. A parkok történetük során sokféle funkciót és beavatkozást éltek meg, ami sokszor területük csökkenésével járt, de városökológiai hatásukat és rekreációs szerepüket tekintve jelentőségük az idő előrehaladtával egyre nőtt.

Jelen irodalmi áttekintésben a Városmajor, a Vérmező, a Feneketlen-tó körüli park, a Tabán, az Erzsébet park és a Szent István park történetét, jelenlegi állapotát, a város életében betöltött szerepét kívánjuk megvizsgálni, kiindulási alapot adva a közel jövőben kidolgozandó, a zöldfelületek történeti adottságaira támaszkodó, átgondolt és hosszútávú fejlesztést célzó javaslatainknak.

Kulcsszavak: zöldinfrastruktúra; közparkok; közkertek; városökológia; városklíma; városvezetés; közpolitika; Budapest

Tartalom

2	Bevezetés	4
3	Fogalmi keretek – zöldfelületek a város szövetében	4
3.1	Fogalommagyarázat	4
3.2	A zöldinfrastruktúra és elemei	5
3.3	Budapest közparkjai, a város zöldfelületi rendszerének elemei	7
4	Budapest közparkjai	8
4.1	Városmajor	8
4.1.1	Történeti áttekintés	8
4.1.2	Térszerkezet, növényállomány	11
4.1.3	Funkciók, fenntartás	11
4.2	Vérmező	11
4.2.1	Történeti áttekintés	11
4.2.2	Térszerkezet, növényállomány	13
4.2.3	Funkciók, fenntartás	13
4.3	Tabán	15
4.3.1	Történeti áttekintés	15
4.3.2	Térszerkezet, növényállomány	17
4.3.3	Funkciók, fenntartás	17
4.4	A park, melynek három neve van: Park a Feneketlen-tónál	18
4.4.1	Történeti áttekintés	18
4.4.2	Térszerkezet, növényállomány	18
4.4.3	Funkciók, fenntartás	20
4.5	Szent István park	21
4.5.1	Történeti áttekintés	21
4.5.2	Térszerkezet, növényállomány	22
4.5.3	Funkciók, fenntartás	23
4.6	Erzsébet tér	23
4.6.1	Történeti áttekintés	23
4.6.2	Térszerkezet, növényállomány	25
4.6.3	Funkciók, fenntartás	26
5	Felhasznált irodalom	27

2 Bevezetés

A nagyvárosok közparkjai, közkertjei, fasorai nem csupán kellemes pihenőhelyek a hőhullámokkal és légszennyezéssel küzdő sűrű városszövetben, hanem az élhető város feltételei. Míg a fák árnyékában nyári kánikulában 23-25°C-os hőmérséklet mérhető a napozó aszfalt 45-50°C-os. A nagy zöldfelületek enyhítik az aszályos nyári forróságot, hűtik a levegőt, párástlanak, megkötik a port és menedéket nyújtanak embernek, állatnak egyaránt. Az egészséges várost segítő zöldinfrastruktúra felértékelődött, a klímaadaptáció és a fenntartható városfejlődés kulcsa a "zöldinfrastruktúra" fejlesztése és klímatudatos üzemeltetése, a biodiverzitás szinten tartása és lehetőség szerinti növelése.

A főváros területének közel 65 százalékát valamilyen növényzettel borított terület teszi ki, de ebből a közcélú zöldfelület mérete messze elmarad az ideális kiterjedéstől és a város egészét tekintve eloszlása sem harmonikus, a budai hegyvidékre települt kerületek a város zöldnegyedei, míg a pesti belvárosban 1 m² zöldfelület is alig jut egy-egy ott lakóra.

A nagyparkok mellett a közparkok is fontos struktúraelemek a fővárosi zöldfelület ritkás hálózatában. A város közparkjai sajátos múltjukból és történetükből fakadóan sajátos arculattal rendelkeznek. Vannak közparkok, melyek összeforrtak a főváros újkori történelmével és vannak, melyek az utóbbi években létesültek, váltak közparkká. Jelen tanulmány célja, hogy áttekintse Budapest közparkjainak múltját, jelenét.

3 Fogalmi keretek – zöldfelületek a város szövetében

3.1 Fogalommagyarázat

A dokumentumban használt alapvető fogalmak magyarázata:

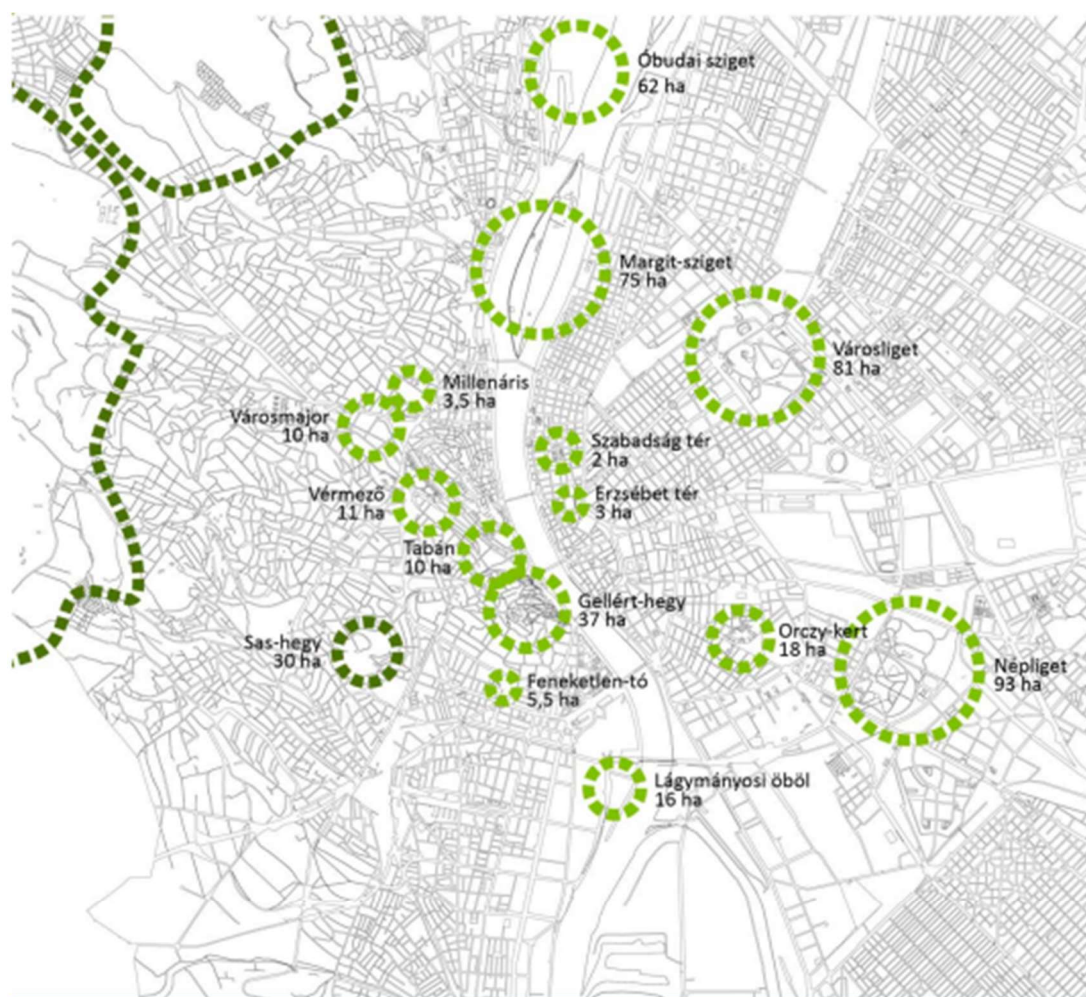
- **zöldfelület:** minden olyan terület, melyet növényzet borít. Ennélfogva zöldfelület közterületen és magánterületen egyaránt megtalálható, tervezett formában, vagy akár spontán kialakulva. Övezetenként kötelező mértékét, számításának módját a kormányrendelet szintű TÉKA (Településrendezési és Építési Követelmények Alapszabályairól) rendezi. Értelmszerűen a **zöldfelület közterületen és magánterületen egyaránt létrejöhet;**
- **zöldterület:** településtervezési-területhasználati kategória, egy adott település beépítésre nem szánt területeinek részben vagy egészben állandóan növényzettel fedett, más területfelhasználási egységhez nem tartozó közterülete. A zöldterület a szabályozási tervekben önálló övezetet alkot, fajták szerint további kategóriákba rendezve (közpark, közkert, erdő, temető stb.). **Zöldterület csak közterület lehet;**
- **zöldfelületi rendszer:** az adott településen meglévő zöldfelületek egymással kölcsönhatásban álló elemeiből álló összetett ökológiai rendszer, amely összességében jelentős ökológiai szolgáltatásokat nyújt a város számára;

- **zöldfelület-intenzitás (ZFI):** azt mutatja meg, hogy mekkora az adott területrésze eső zöldfelület síkbeli kiterjedésének aránya és egészségi állapotának mértéke (**Hiba! A hivatkozási forrás nem található.**). Az érték nagysága ugyanakkor nem egyezik a zöldfelületek tényleges nagyságával, például egy zárt lombkoronaszint alatt lévő szilárd burkolat nem érzékelhető a felvételeken;
- **ökológiai szolgáltatások:** másnéven ökoszisztéma-szolgáltatások, az ökológiai rendszerek által létrehozott javak és nem materiális szolgáltatások összessége. Fajtái:
 - támogató szolgáltatás: olyan szolgáltatás, amely szükséges a többi ökoszisztéma-szolgáltatás zavartalanságához, fenntartásához (pl. talajképződés, fotoszintézis)
 - ellátó szolgáltatás: a többi ökoszisztéma fenntartásához szükséges termék (faanyag, virágpór, méz)
 - szabályozó szolgáltatás: a saját és a többi ökoszisztémát szabályozó szolgáltatás (klímaszabályozás párologtatással, árnyékolással, talajeróziót szabályozó gyökérszövet)
 - kulturális szolgáltatás: olyan nem anyagi javak, melyeket az emberek az ökológiai rendszerekből merítenek (felüdülés, kikapcsolódás);
- **zöldinfrastruktúra:** a zöldfelületi rendszer egyik alkotórésze, „...olyan természetes és félig természetes területek, valamint egyéb környezeti jellemzők stratégiaileg megtervezett hálózata, amelyet úgy terveztek és irányítanak, hogy széles körű ökoszisztéma-szolgáltatások nyújtására legyen képes. (...) A zöldinfrastruktúra tehát magában foglal minden olyan városi víz- és zöldfelületet, amely teljesen vagy részben növényekkel borított, továbbá a városiakok életkörülményeinek javítását szolgálja az ökoszisztéma-szolgáltatások (az általa biztosított közhaszon) révén”;- olvasható a főváros Radó Dezső Tervében
- **kékinfrastruktúra:** a zöldfelületi rendszer másik alkotórésze, olyan természetes és mesterséges vízrendszerek összessége, amelyek célja a víz erőforrásként való fenntartható kezelése, tárolása a zöldinfrastruktúra kiegészítésével. A kékinfrastruktúra fontos szerepet játszik a klímavédelemben, mivel csökkenti az árvizek kockázatát, segíti a víztisztítást, enyhíti a hőszigetelést a városokban és támogatja a fenntartható vízgazdálkodást. Emellett hozzájárul az ökológiai rendszerek fenntartásához, miközben rekreációs lehetőségeket is biztosít az emberek számára.

3.2 A zöldinfrastruktúra és elemei

A zöldinfrastruktúra fogalma alatt a település zöldfelületeinek tudatosan tervezett hálózatát értjük, amely magában foglal minden természetes vagy mesterségesen kialakított növényzettel borított területet, illetve a vízfelületeket is. Ide tartoznak a közparkok, fasorok, kertek, városi erdők, sőt a folyók, patakok menti zöld sávok és

vizes élőhelyek, a temetők – vagyis minden, ami “biológiailag aktív felület” a városban. Budapest zöldinfrastruktúrája e sokféle elemből áll össze, ideális esetben hálózatba szerveződve, de a sűrű beépítés miatt legtöbbször mozaikszerűen illeszkedve a városszövetbe. A főváros kiemelkedő természeti eleme a Duna – a kék- és zöldinfrastruktúra tengelye –, amely nemcsak tájképi érték, de ökológiai folyosó is, összekötve a városkörnyéki és városi élőhelyeket. A Duna szigetei (Margitsziget, Óbudai-sziget, sőt délebbre a jövőbeli csepeli közpark helyszíne) természetes zöld magként szolgálnak. A pesti oldalon a nagy kiterjedésű parkok (Városliget, Népliget) ékelődnek a lakónegyedek közé, míg Budán a hegyvidéki erdőségek (pl. a Budai-hegység parkerdei) alkotnak összefüggő hálózatot, amelyekhez a Gellért-hegy parkja kapcsolódik. A városi zöldfelületi rendszer akkor működik hatékonyan, ha elemei összekapcsolódnak – például fasorok, kevésbé intenzív beépítési területek zöldfelületei – kötik össze a parkokat, biztosítva a fizikai összeköttetést is. Az összefüggő zöldinfrastruktúra hálózat kialakításáért Budapestnek még van tennivalója.

1. ábra

2000 m

- Parkok, köztertek
- Erdőterület

1. ábra: Budapest ismertebb parkjai (forrás epiteszforum.hu - Timár Benedek szakdolgozata)

3.3 Budapest közparkjai, a város zöldfelületi rendszerének elemei

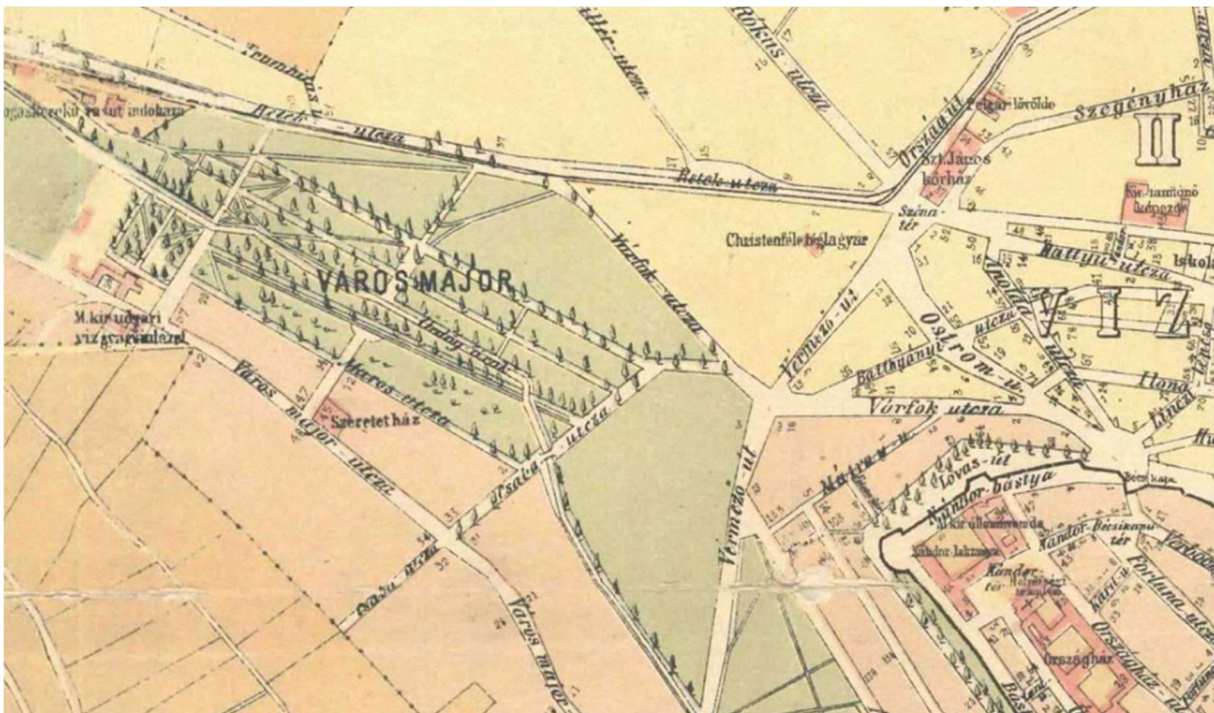
A budapesti zöldinfrastruktúra fontos elemei a közparkok, gyorsan elérhető zöldövezeteket jelentenek a nagyparkok ritkás hálózatában. A közparkok többsége, akárcsak a nagyparkok Budapest történeti értékű zöldfelületei és a tágabb értelemben vett belvárosban helyezkednek el a Duna két oldalán. A budai oldal kiemelkedő közparkjai a Városmajor, a Vérmező, a Tabán, a Feneketlen-tó melletti park, melyek illeszkednek a Hűvösvölgy–Tabán (Hűvösvölgy – Szilágyi Erzsébet fasor – Városmajor park – Vérmező – Horváth-kert – Tabán) vagy a Hűvösvölgy – Feneketlen-tó (Hűvösvölgy – Szilágyi Erzsébet fasor – Városmajor park – Gesztenyés kert – Feneketlen-tó) alkotta parktengelybe.

A pesti oldal kedvelt közparkjai a Szent István park, az Erzsébet park. Hazai sajátosság, hogy közparkjaink közül több is köztérek parkosításával jött létre.

A közparkok elsősorban kerületi vonzerővel bírnak, de szomszédos kerületekre is kiterjed vonzerejük. A közkertek nem csak méretük okán fontosak, de a város zöldfelületi infrastruktúrájának fontos elemei, ökoszisztéma-szolgáltatásuk szinte felbecsülhetetlen érték a belváros épületrengetegében. A fővárosi és kerületi önkormányzatok szempontjából ezek kiemelt jelentőségű területek, amelyek fenntartása és fejlesztése alapvetően közös várospolitikai koncepció szerint történhet.

4 Budapest közparkjai

4.1 Városmajor

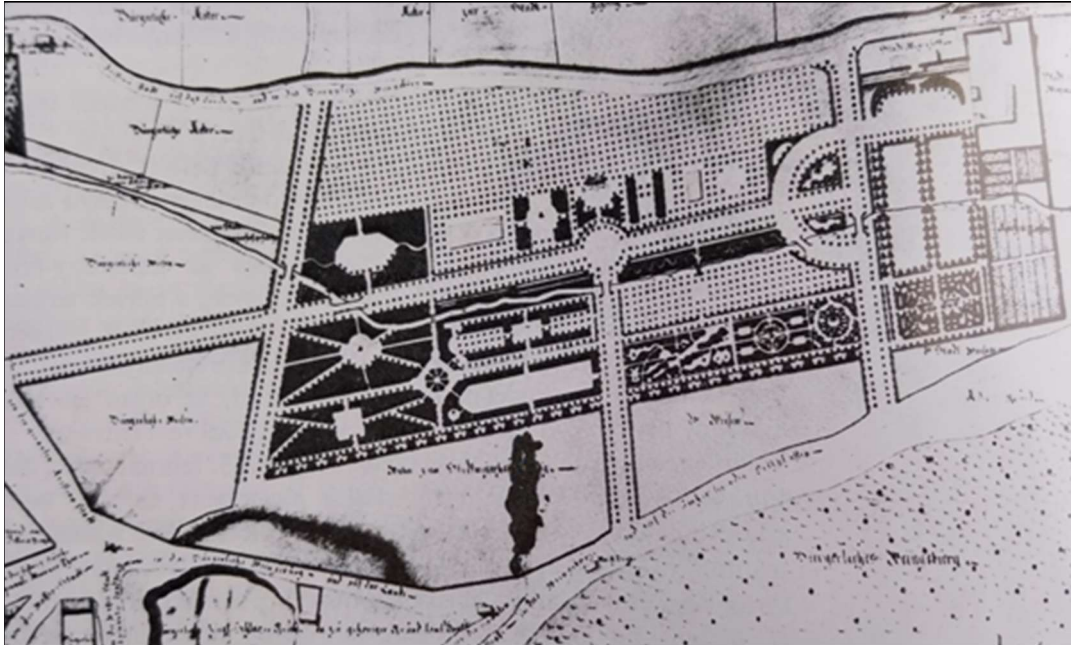

2. ábra: A Városmajor és környezete 1884-ben, a Városmajor ekkor még a Vérmezővel határos volt (forrás: budapestcity.org)

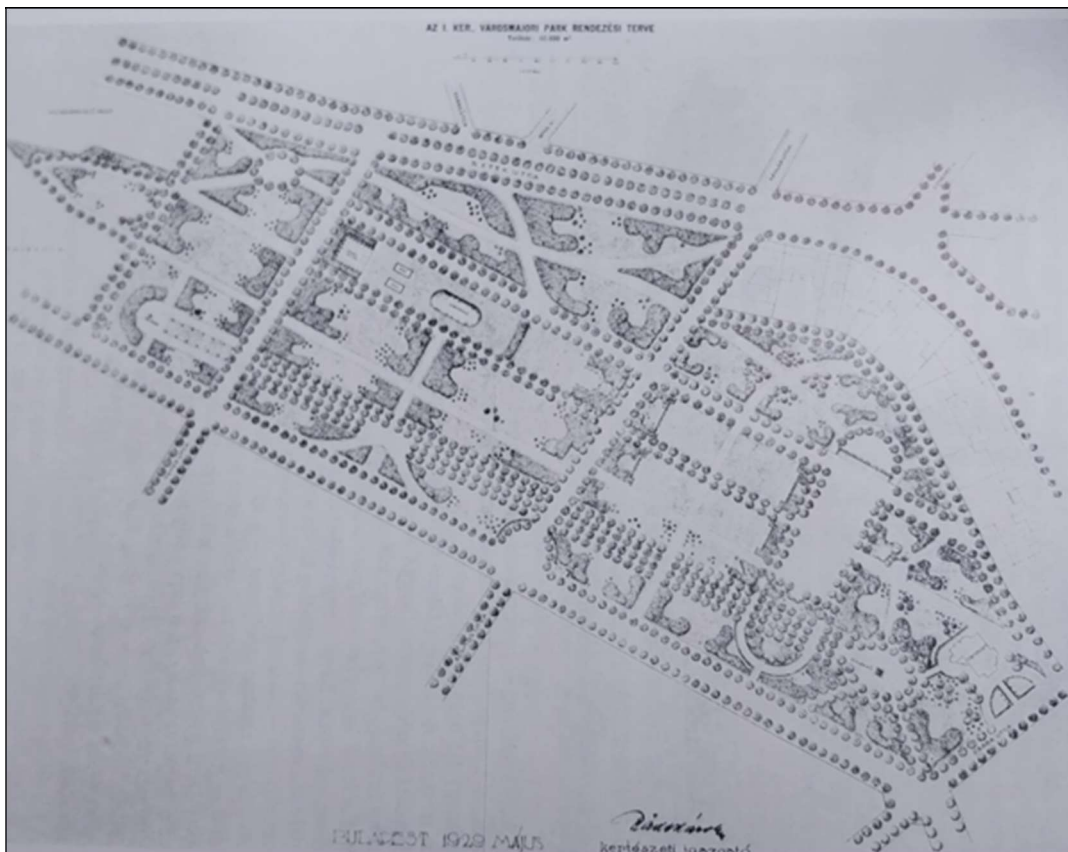
4.1.1 Történeti áttekintés

A mai Szilágyi Erzsébet fasor és a Városmajor utca között húzódik Buda XII. kerületének jelentős kiterjedésű, ma 10 hektáros parkja. A Városmajor korábban az Ördög-árok ártere, kaszáló és katonai terület volt. Az árok mentén gróf Daun Henrik József várparancsnok villát és majorságot épített. A terület birtoklásáért 1730-ig huzakodott egymással a város és a katonaság, majd a várparancsnokság közkertté nyilvánította és végleg átengedte a városnak a Vérmezővel együtt az összefüggő nagy kiterjedésű lapályt, melyet zöldségkertészeknek azonnal bérbe is adott a városvezetés. 1784-ben II. József a Budára jött tisztviselők számára parkot kívánt létesíteni, a városnak pedig építési telkekre volt szüksége, megegyezett egymással a császár és a város. Területcserével elindulhatott a major helyén a park kialakítása, melyre 1785-ben Tallher József állami építész a kor ízlése szerint terveket készített,

francia stílusban. Az akkor még több mint 30 hektáros park nagy fő- és kereszt tengelyekkel és köröndökkel, sövényekkel, fasorokkal igényes virágkiültetésekkel és erdőszerű telepítésekkel készült el 1787-ben. A park a budai polgárok körében nagy népszerűségnek örvendett.

3. ábra: A Városmajor Tallher József-féle terve 1785. (forrás: Gombos Z: Régi kertek Pesten és Budán)

4. ábra: Ráde Károly felújítási terve a Városmajorra (forrás: Gombos Z: Régi kertek Pesten és Budán)

A parkot akkor még szőlős- és gyümölcsös kertek ölelték körbe, a hegyoldal felparcellázása az 1830-as években kezdődött el. A Városmajor és a Vérmező közötti területen akkortájt jött létre a Michelgarten, ahol a városban elsőként kaméliákat is neveltek. A park fenntartására a város a park szélén árusok bódéinak felállítására adott engedélyt, ez előidézte a vurstli meghonosodását a ligetben és a vele járó mulatozós társaságok elriasztották a tisztességes polgárságot, így a park lassú pusztulásnak indult. 1873-ban átadták a Svábhegyi Fogaskerekű Vasutat fogadóépületével együtt. A park vasút által levágott északi végében kertészeti telep létesült, megindítva ezzel a Városmajor feldarabolását, 1890-ben felparcellázták a mai Ignotus utca és Széll Kálmán tér közötti területet, ahol villák épültek, de a parkot is felújítják. 1920-ra befedték az Ördög-árkot és felette parkosították. Ráde Károly kertészeti igazgató átfogó tervet készített az akkor 12 hektáros parkra és 1929-ben el is készült a felújítás. 1923-ban kisebb kápolna épült, majd 1935-ben elkészült a park szélén az Árkay Aladár és Árkay Bertalan által tervezett templom. A II. világháború, Buda ostroma súlyos károkat okozott a kertben. A háború utáni felújítást a sportpályák térfoglalása követte. 1966-ban a LAKÓTERV munkatársai Dr. Dalányi László és Mester Jenő tervei szerint elkészült a „kísérleti mintajátszóter” és környezetének rendezése. 1989-ben a volt kertészeti telep helyén gimnázium épült. 2022-ben írták ki a Városmajor megújításának tervpályázatát, melyet az OpenSpace Kft. és a Deicler Jakab Építész Stúdió Kft. közös pályaműve nyert meg. A pályázati kiírás szerint több mint másfél hektárral bővül majd a park zöldfelülete, a korábbi parkolók és több sportpálya elbontásával. A nyertes pályamunkában a felszabaduló zöldfelületeken új növénytelepítéseket, valamint patakrevitalizációt és a park déli részén tó kialakítását tervezik, közepén pedig összefüggő pihenőtisztás létesülne. A park felújítását egyelőre az illetékes minisztérium felfüggesztette.

5. ábra: A 2022-es Városmajor megújítási pályázat győztes látványterve (forrás: Építészfórum)

4.1.2 Térszerkezet, növényállomány

A park Ráde Károly-féle hármastagoltsága – mely a Temes és a Maros utcák parkon átvezető szakaszaiból adódik – a mai napig fennáll. A korabeli tisztások fás ligetökké váltak időközben, a besűrűsödött úthálózatot kísérő fásítások nyomán. Az 1785-ben történt telepítés során 900 fát ültettek a parkba: hársakat, nyárfákat és szileket. Az eredetileg ültetett fák többsége az eltelt 230 évben elpusztult – a II. világháború okozta a legnagyobb pusztítást –, de egy-két hatalmas tölgy, hárs és nyárfa még ma is áll közülük. A kert növényállományának értékét elsősorban ökoszisztéma-szolgáltatása adja. A Városmajor híres volt kutjainak jó vizéről, a környék innen hordta az ivóvizét, még a Várba is vitték. E kutakra épült Dr. Siklóssy Károly Városmajori Vízugyintézet. A híres gyógyhely a mai klinika helyén állt. A kutakat az I. világháború után betemették, felkutatásuk nem lenne haszontalan.

4.1.3 Funkciók, fenntartás

A Városmajor komplex szolgáltatást nyújtó városi közkert, kiterjedt játszótérrel, gazdag sétányrendszerrel és sportpályákkal túlterhelve. A burkolatok és berendezési tárgyak elavultak, műszaki állapotuk nem megfelelő. A fákkal sűrűn benőtt liget a jelenkor klimatikus viszonyai közepette kiváló zöldfelületi szolgáltatást nyújt, megőrzése érdekében a rendszeres faápolás és fapótlás elengedhetetlen. Az idősödő növényállomány felújításra szorul, különösen a cserjéket illetően. A fenntartás nehézségei miatt a virágos növényfelületek kiszorultak a parkból. Megvizsgálandó milyen, jelenleg szürkezónába tartozó területek hódíthatók vissza a park zöldfelületébe. A közpark a Fővárosi Önkormányzat kezelésében van és fenntartója a Budapesti Közművek FŐKERT Kertészeti Divíziója (továbbiakban ŐKERT). Az erősen felújításra szoruló park érdekében összefogott a II. és XII. kerületi önkormányzat, támogatóként a BDPST Group is ajánlkozott, de az így felajánlott pénzüsszeg egyelőre a 10 százalékát sem teszi ki az átfogó felújításhoz szükséges összegnek.

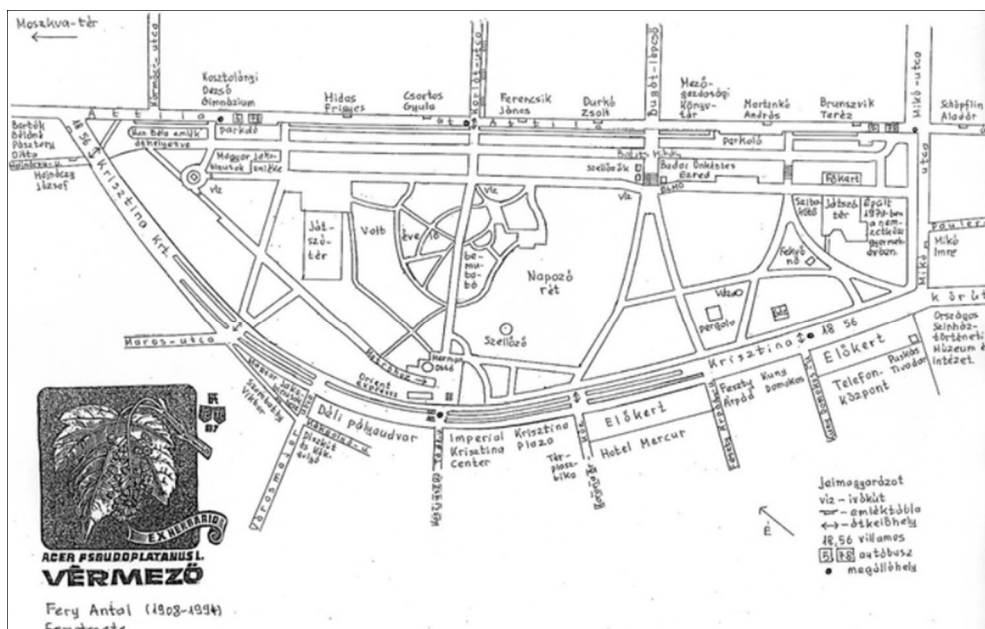
4.2 Vérmező

4.2.1 Történeti áttekintés

A Vérmező a Déli pályaudvar szomszédságában 11 hektár kiterjedésű közpark Buda I. kerületében, a Krisztinavárosban. Nevét a jakobinusok itt történt kivégzése (1795. május) után kapta. A Vérmező a Városmajorral és a Horváth-kerttel együtt az Ördög-árok hordalékos lapálya volt. Az árok becsövezve ma is a park alatt fut. A középkorban a park helyén állt Logod falu, mely elpusztult a török időkben. A terület a várfalaktól puskalövésnyire van, ezért védelmi okok miatt 1784-ig nem volt beépíthető, azt követően a helytartótanács engedélyezte az építkezést. Azonban akkori nevén a „Generális-rét”, a várnagy kaszálója nem épült be és 1820-ban parkosították, az akkor még szabálytalan alakú területet, de katonai gyakorlótérként továbbra is használták. Nagyszabású katonai parádékat is tartottak

itt, a Millenniumi ünnepségek (1896) keretében és Horthy Miklós bevonulásának 15 éves (1934) évfordulóján. Itt tartották a biatorbágyi merénylet áldozatainak gyászszertartását is 1931-ben. A két háború között lovaspálya volt, a II. világháború alatt pedig kisrepülők le- és felszállópályája. A park területe az 1830-as évektől apránként csökkent, az Ördög-árok befedésével és a környező utcák, az Attila út, Mikó utca és Krisztina körút kiszabályozásával elnyerte végleges alakját és a folyamat a Déli pályaudvar megépítésével zárult le. A korábban mélyedésben lévő területet feltöltötték a vár háborús törmelékével és 1948-ban elkezdték a terület újraparkosítását Csorna Antal és Jancsó Vilmos tervei szerint. A park nagy értéke, hogy része annak a zöldfolyósónak, mely a Hűvösvölgyből indulva húzódik végig az Ördög-árok mentén.

A park területén azóta játszótér is épült és számtalan műalkotás és emlékmű került elhelyezésre. 2022–2023 között a kerület és a főváros közösségi tervezést folytatott le a park megújítását célozva. A közösségi tervezés lezárulta után a szakemberek tervezik tovább a parkot.

6. ábra: A Vörösmarty-fametszete (forrás: mek.oszk.hu)

7.ábra: Az újraperkosított Vérmező 1951–1955 (forrás: rieth.hu)

4.2.2 Térszerkezet, növényállomány

Az Attila út és a Krisztina körút között hosszan elnyúló terület átkötő útjai tagolják a parkot. Az útszegélyeken ligetes telepítések nagyobb tisztásokat kereteznek. A park centrumában a rondellaszerű kialakítás építésekor évelőágyásoknak adott helyet, melyeket az elmúlt években frissítettek. A park 70-80 éves faállománya jó állapotban van, köszönhetően a terület vízgyűjtő jellegének. Az elmúlt években friss telepítések is történtek, fákat ültettek és évelőágyásokat alakítottak ki.

4.2.3 Funkciók, fenntartás

Az I. kerület legjelentősebb méretű parkja komplex szolgáltatást nyújt napozó és pihenő terekkel, játszótérrel, felnőtt fitneszparkkal. A főváros Radó Dezső tervében is felújításra kijelölt parkként szereplő Vérmező megújítását évek óta szorgalmazza a parkot látogató lakosság és a kerület. Az elmúlt években a teljes felújítást megelőzően történtek karbantartási munkák, padokat és hulladékgyűjtőket cseréltek, ám a főváros egész várost súlytó hulladékgyűjtő ritkítási programjának a park is áldozatul esett, kevesebb új hulladékgyűjtő került vissza, mint amennyit elbontottak, ezt nehezményezik az állandó parkhasználók. A burkolatok felújítása időszerűvé vált, a lépcsők beton járólapjai töredezetek, a szórtburkolatok megsüllyedtek, kátyúsok, a szegélyek kimozdultak. A játszópark azonban megújult, létrejött a „Szitakötő játszótér” és felnőtt sportpark is épült.

A közpark tulajdonosa a kerület, kezelője a főváros, fenntartója a FŐKERT. Az elmúlt években a tulajdonos többször próbálta a kezelői jogokat magához venni, mivel nem tartotta kielégítőnek a park fenntartását. A fenntartási és felújítási munkákhoz is eddig nagyobb arányban járult hozzá a kerület, mint a főváros, ezért elfogadhatatlannak tartja, hogy a főváros forrás hiányra hivatkozik a fenntartási

munkák nem kielégítő színvonalát indokolva. A közösségi tervezést követően a főváros eddig nem fejezte be a tervezési munkákat, melyeket a kerület is támogatott 140 millió forinttal, így a felújítási munkák tovább halasztódnak.

8. ábra: Közösségi tervezés a Vérmezőn, a helyszín bejárása (forrás:rdt.budapest.hu)

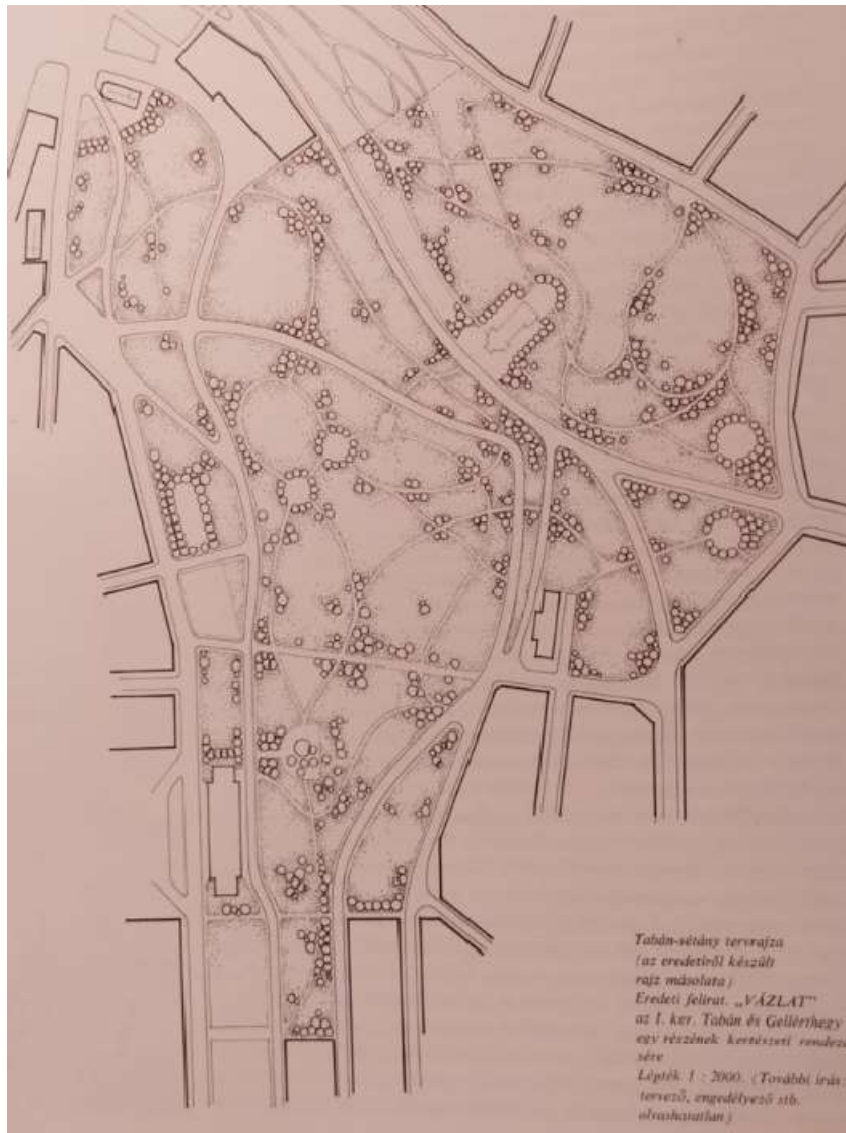
4.3 Tabán

4.3.1 Történeti áttekintés

„A vénséges vén Tabán!” szólás az idősebb budapestiek számára ismerősen cseng. A mondás azonban nem a mai Tabánra, hanem a rég elbontott szűk kacsaringós utcákra, kisházakra, a városrendezésnek áldozatul esett negyedre vonatkozott, mely réges-régen önálló falu volt a vár aljában. A Gellérthegy, Nap-hegy és Várhegy ölelésében fekvő elaggott városrészt a gyógyvizekben gazdag területen a Budai Fürdőnegyed kiépítésének ígéretével számolták fel. A korabeli negyed szerelmese Krúdy élményszerű leírásokat hagyott ránk a régi Tabánról és Zórád Ernő akvarelljein meg is csodálhatjuk azt. A Tabán gyökeres átalakításával már 1908-ban

foglakozott a Székesfőváros, 1914-ben készültek városrendezési tervek, melyeket a főváros jóváhagyott. 1930–31-ben történtek meg a bontások, amikor is a bontó kalapács alól 6000 éves múlt emlékei kerültek elő. A földmunkákat 1936-ban befejezték.

1933-ban a terület beépítésére tervpályázatot írtak ki, melyről Ormos Imre így írt egy szakcikkben „... a tervező építészek túlnyomó része nagy figyelmet fordított az építendő városrész zöld díszére”. A tervpályázati anyag elveszett, ma nem vizsgálható. A bontást megelőző elképzelés, hogy fürdőváros épül, már a pályázati anyagokban sem köszönt vissza, még felmerült a Néprajzi Múzeum gondolata, de végül a nagy park valósult meg 10 hektáron.

Budapest ostroma megtizedelte a Tabán fáit is és a megmaradt öreg épületeket is. A házakat, melyek túléltek e nehéz időszakot műemlékként felújították: Semmelweis-ház, Aranyszarvas fogadó, a plébánia templom. Az 1960-as években felújították a parkot és virágágyásokkal gazdagították, melyek gyorsan elenyésztek. 1968-ban tartották a parkban az első könnyűzenei fesztivált, mely hosszú évekig meghatározó nyári program volt és komoly megterhelést jelentett a gyepvegetáció számára. A fürdőváros nem jött létre, de a Rác Gyógyfürdő jelentős műemléke a Tabánnak és sajnálatos, hogy évek óta nem működik. 2020-ban adták át a megfiatalodott Tabán parkot, a fatelepítések sokasága mellett új sport- és játszóterületek készültek a szakma és a civilek közös munkája nyomán.

10. ábra: A Tabán a 60-as évek felújítása után (forrás: Wikipédia)

11. ábra: Az új játszótér a Tabánban 2020 (forrás: Rab László)

4.3.2 Térszerkezet, növényállomány

A királyi palotára és a várhegyre néző domboldal a fák árnyékában, a város legjobb piknik- parkja és mára a szabadidős tevékenységek széles skáláját biztosítja. A terepvonalakra szerkesztett utak között fás ligetek és tisztások található, elhanyagolható cserjeállománnyal. A domb alján a Krisztina körút mellett sportpályák (kosárlabda, focipálya, tenispályák, szabadtéri tornapálya), a nyugati oldalán szabadidőközpont és játszótér kapott helyet. A park különleges értéke, hogy a budai parktengely részeként összeköttetésben van a Gellért-hegy és Várhegy nagy zöldfelületeivel. A Buda ostromakor történt pusztítás nyomán a park növényállományában különleges értéket képviselő egyedként csak egy-egy hatalmas tölgyet, korai juhart, magas kőrist és vadgesztenyét említhetünk. A látogatók lelki felüdülése szempontjából jelentős értéket képviselnek a széleken árnyékos, nagy kiterjedésű tisztások. Amikor a domboldalon az épületeket 1933 és 1936 között lebontották, a törmelék nem szállították el, ott van a lejtőn, megnehezítve a növénytelepítést, fákat ezért csak a régi udvarok területén lehet eredményesen ültetni, a régi térképeken jól beazonosított portákon.

4.3.3 Funkciók, fenntartás

A pihenő park, ma már jelentős sportközpont és a környező lakóközösség piknikezésre is használja a ligetet. A parkot a főváros kezeli, fenntartója a FŐKERT.

A park látogatók és a kerületi önkormányzat is elégedetlen a fenntartás minőségével a park köztisztasági állapotával. Az önkormányzat többször kifejezte szándékát, hogy a Tabán fejlesztését és fenntartását saját kezébe vennie.

4.4 A park, melynek három neve van: Park a Feneketlen-tónál

4.4.1 Történeti áttekintés

Az 5,5 hektáros területet kevesen ismerik jelenlegi nevein, annál többen látogatják. A park a Feneketlen-tónál Budapest XI. kerületében a Szentimrevárosban van, A Villányi út, Fadrusz utca, Bartók Béla út, a Kosztolányi Dezső tér és Tas utca ölelésében. Legtöbben csak a tóról elnevezve hívják. A park déli területének nevét a Nemzet Színészéről, Törőcsik Mariról 2022 áprilisában kapta, míg az északi terület Olofsson Placid bencés szerzetes nevét viseli 2017 óta.

A Feneketlen-tó mesterséges vízfelület, az elnyújtott vese alak 1,1 hektár nagyságú és 4-5 méter mély. A Villányi út és Kosztolányi Dezső tér közötti mocsaras terület a Duna szabályozása után téglagyári agyag kinyerésére alkalmas terület lett. Az agyagkinyerése során felszín alatti vízfolyásra találtak, mely a bánya bezárása után (1877) lassan feltöltötte a gödröt, eredeti mérete a Villányi útra is kiterjedt. A park építése 1958–1960 között Jancsó Vilmos és Möcsényi Mihály tervei szerint valósult meg. 1958-ban megépült az Új Budai Parkszínpad és 1960. áprilisában a tó partján az étterem is megnyílt. 1980-ban a tavat tápláló vízfolyás elapadt, azóta esővízből a Sas-hegy vízgyűjtőjéről kapja a vízutánpótlást, ezért a víz levegőztetésére szökőkutat építettek a tóba. Majd készült játszótér, futókör és sportpályák. A játszótér felújítása is megtörtént 2024 nyarán.

4.4.2 Térszerkezet, növényállomány

A park legfontosabb és térszerkezetet formáló eleme a tó. A tó a környező utcák szintjéhez képest mélyedésben helyezkedik el, a tervezők a tó körül, eltérő terepszinteken sétányokat alakítottak ki, ezáltal centrális szerkesztés jött létre, melyre ívesen rácsatlakoznak a parkszínpadot megkerülő és a későbbi játszóteret feltáró sétányok. 65 év alatt a ligetes

12. ábra: A Feneketlen-tó és a park a '60-as évek elején (forrás: Fortepan/Képszám: 115077)

13. ábra: A Feneketlen-tó és a park a '60-as évek elején (forrás: Fortepan/Jakab Antal)

fatelepítés beállt, a nagy vízfelület körüli sűrű lombosítást igazi oázis a forró nyári napokban. A telepítéskor a tervezők a jobb eredés elérése érdekében honos fákban gondolkodtak (korai juhar, magas kőris, tölgyek, hársak). A növények nem egyediségükben értékesek, hanem a beállt társulás összesége. Van azonban egy ikonikussá vált szomorú fűz a tó Villányi úti partszegélyén, melynek életkora és egészségi állapota azonban nem jósol már túl hosszú jövőt. Szintén a tó Villányi úti

oldalán áll az „Antifasiszta fiatalok” szabadképzettársításra is alkalmas kőtömbökből emelt szobra, melynek előterében a parklátogatók körében kedvelt évelőágyások találhatóak. A park cserjeszintje, elsősorban a nagy kiterjedésű talajtakaró felületek is jelentős értéket képviselnek. Az étterem melletti szabadtéren az elmúlt években pillanatnyi ötlet szerinti elhelyezésben és fajválasztékban emlékfákat telepítettek (pl. oszlopos tölgy, mezei juhar, páfrányfenyő...).

14. ábra: A park napjainkban a Villányi út felől nézve

4.4.3 Funkciók, fenntartás

A pihenőpark vendéglátó funkcióval az évek során a szolgáltatások gazdag tárházával bővült. Az Új Budai Parkszínpad a parkkal együtt épült 1958-ban és ma is kedvelt szórakozóhely, gazdag programkínálattal. Majd teniszcentrum létesül a Villányi út és a Fadrusz utca sarkán. Az évek során a Tas utcánál játszótér épült, a tó körül futópálya és a tenispályák mellett szabadtéri tornapálya. Az eltelt évek nyomot hagytak a park műszaki állapotán. A burkolatok repedezettek, a szegélyek kidőltek, a bazaltkövekből rakott támfalak azonban jó állapotban vannak. A Kosztolányi tér felőli bejáratnál kialakított asztalos-pados ücsörgő rész viszont jelenleg a parklátogatók számára szinte használhatatlan. A problémát itt nem annyira a műszaki állapot, hanem a használat jelenti, hajléktalanok vették birtokba, állandó a kosz, a szemetelés, a vizeletszag, mint főbejárat lehangoló képet nyújt. A felújítás során megfontolandó e terület áttervezése. A park kezelője a főváros, fenntartója a FŐKERT. Újbuda Önkormányzata és a főváros közösen a park felújítását megelőző bejárást tartott civilek részvételével 2023-ban. 2024 nyarán-őszén a játszótér felújítása megtörtént, új ütécscillapító burkolatok készültek, új elemekkel (vizes játszó, fészekhinta...) bővült és a kerítésén kívül vizesblokk is épült.

4.5 Szent István park

4.5.1 Történeti áttekintés

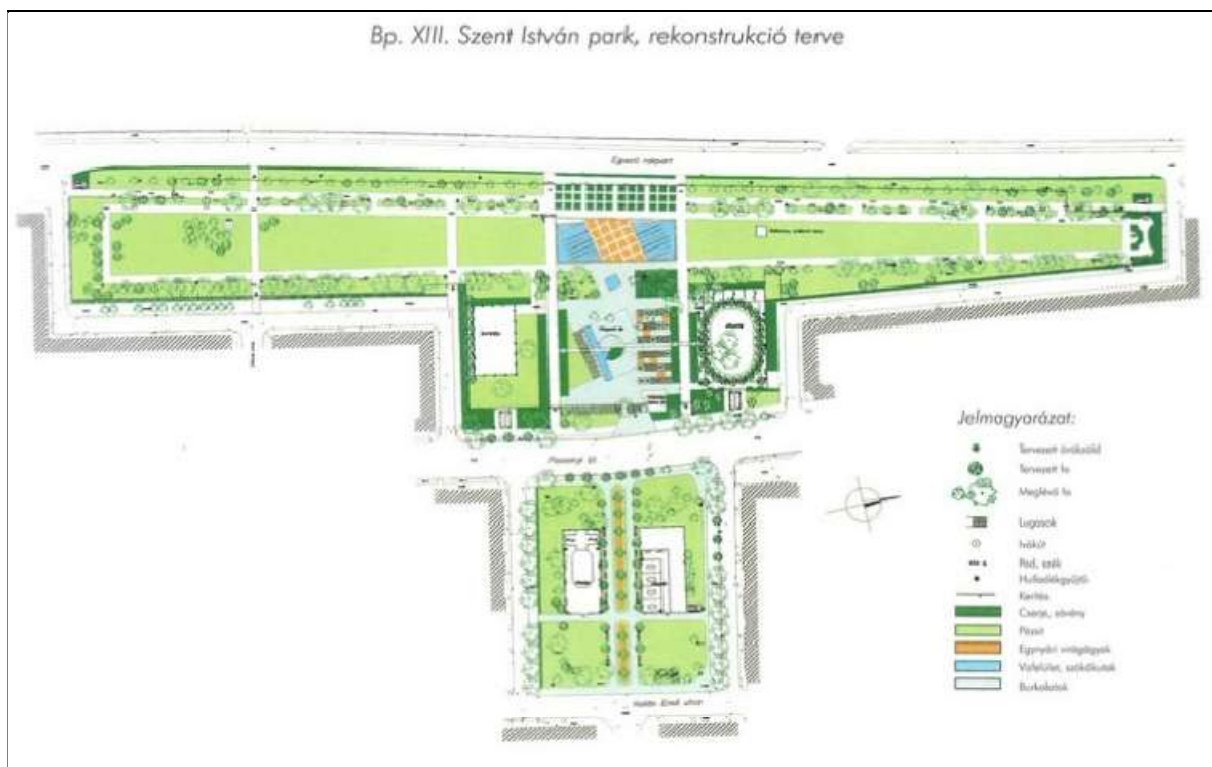
A dualizmus idején lendületes fejlődésnek indult Pest-Buda, majd Budapest kiépítette a körutak rendszerét, az 1880-as években kezdte és 1906-ra befejezte a Szent István körúti szakasszal a Nagykörút építési munkálatait és ezzel kezdetét vette a szomszédos, északi városrészek fejlődése is. A Margit hídtól északra, a pesti Duna-parton kiépült Lipótvárosban elegáns Duna-partot kívánt a főváros kialakítani. A híd pesti hídfőjénél a raktárterületek és a parkettagyár helyén park kialakításáról és a park környezetében egységes városképet adó házak építéséről döntött 1928-ban a Fővárosi Közmunkák Tanácsa. Az akkori nevén Lipótvárosi park 1935–36-ban épült, átadását követő évben 1937-ben Szent István halálának közelgő 900. évfordulójára, tiszteletből róla nevezték el az új parkot. A Szent István park az első olyan fővárosi tér, ahol az épületek elhelyezése igazodott a térhez és nem fordítva. A modernista bérpaloták luxus minőségében döntő szerepe volt a magas színvonalú park szomszédságának. A parkot francia stílusban tervezték, a zöldfelületek mértani rendje és a modern épületek a park körül harmonikus, egységes képet alkotnak. A park összterülete 3,3 hektár, a Duna-parttól a Pozsonyi útig tart, az újpesti rakpart felőli oldalainál szervízút épült, mely a Pozsonyi útra vezet, a Pozsonyi út oldalán kőből esőbeállók épültek. Készült játszótér és lubickoló medence. A park központi eleme a kétezer négyzetméteres téglalap alapú vízmedence volt. A parkot 1961-ben Jancsó Vilmos, 1974-ben Csorba Veronika tervei szerint építették újra, és új játszórészeket alakítottak ki. Az évtizedek során elhasználódott park felújítására 1997-ben újra sorkerült, majd napjainkig több fordulóban, egy-egy területre koncentrálnva folyamatosan megújult és átalakult.

15. ábra: A park eredeti kialakítása 1936-ban (forrás: 4D. 60. szám)

4.5.2 Térszerkezet, növényállomány

Az eredeti park egyszerű mértani formái, szimmetrikusan elrendezett elemeinek ritmusa adta a kompozíció letisztultságát és egységességét. A park főtengelye a Dunára merőlegesen, a melléktengelyek a Dunával párhuzamosan futottak, kettős hársfasorral és növényágásokkal szegélyezve. A déli melléktengelyt íves szoborfülke zárta. A fasorok között sétányok kaptak helyet padokkal. A főtengelyre szimmetrikusan helyezték el a gyermekkerteket, északra homokozót, délre a lubickolót. A középső pályát a szélső játszóterektől 1-1 szabályosan nyírt epersövény választotta el, a sövények alkotta bokszokban padok voltak, középen kavicsos sétánnyal, két oldalt platánsorokkal. 1974-ben Csorba Vera tervei szerint itt játszótér épült. Az 1998-as felújításnál a XIII. kerületi Polgármesteri Hivatal javaslatára a Csanády utca vonalában, a főtengely közepén sétány épült, hármass hársfasorral, virággal kiültetve. A szerkezetében leromlott nagymedencét a kilencvenes évek elején részben betemették, játszótér és a medence területén szökőkutakkal, medencével, pergolákkal tagolt sétatér épült Hlatky Katalin, Tátrai Judit és Nagy Iván tervei szerint. 2010-ben a FŐKERT rózsakertet alakított ki Szalkai Adrienne terve alapján, Márk Gergely rózsanemesítő fajtáiból a déli melléktengelyben. A legutóbbi felújítás eredményeként a nagy medence helyén egy kisebb, négyzetes virágágyásokkal kettéosztott medence épült, a korábbi központi zöldfelület helyén burkolat sétatérrel és illemhellyel.

16. ábra: A park rekonstrukciós terve (forrás: zoldkalauz.hu)

4.5.3 Funkciók, fenntartás

A park megépítésekor pihenő és játszókertként készült, később kiegészült sportoláshoz köthető funkciókkal, majd több átépítést követően 2021-ben és 2023-ban közösségi komposztáló és közösségi kert is épült. A nyitott városi parkot időközben a kutyák távoltartása végett be kellett keríteni, a kutyapiszok itt is, mint mindenhol zavarta a parklátogatókat, a kutyavizelet pedig komoly károsodást okozott a fák törzsében, gyökérzetében.

A park kezelője a főváros, fenntartója a FŐKERT, aki folyamatosan fejleszti a területet.

17. ábra: A Szent István park főtengele napjainkban (forrás: fokert.hu)

4.6 Erzsébet tér

4.6.1 Történeti áttekintés

Az 1,3 hektáros Erzsébet park a pesti belváros legnagyobb zöldfelülete az Erzsébet téren. A tér az első tervezett városi piacterek egyike, melyet a 19. század elején építettek, 1832-ben itt épült a Német Színház ideiglenes épülete, majd a század végén fásították és parkká alakították. A vásártér eredetileg a pesti várofalon kívül, a Váci kapunál egy temetőre épült rá és Új térnek nevezték, majd Vásártérnek. 1858-ban Erzsébet tér lett, de neve 1946-ban Sztálin tér, majd 1953-ban Engels tér volt, majd 1990-től újra Erzsébet tér.

A parkosításra 1856-ban Pecz Ármin készített tervet, de a fásítást már két évvel előbb közel 3.000 facsemete kiültetésével megkezdték a kert központjában a kor divatja szerint gazdagon ültetett virágágyás volt. A parkot 1872-ben bekerítették,

majd 1874-ben felépült Hauszmann Alajos Kioszkja, emeletén táncteremmel, földszintjén kávéházzal, az épületet 1907-ben Vágó László és Vágó József tervei alapján átalakították a Nemzeti Szalon épületévé, melyet 1959–60-ban bontottak el, helyükön ma óriáskerék áll.

Az Erzsébet tér és a Deák tér között bérházak álltak. A két tér összenyitását a város már 1906-ban tervezte, de csak 1948-ban, hét épület lebontásával valósult meg, azonban 1949-ben az Erzsébet téren megépítették a távolsági autóbussz-pályaudvart, amely 2001-ig üzemelt, így a terület egysége még sem valósult meg. A buszbeállókát elbontották, de a főépületet műemlékké nyilvánították és megmaradt. A buszpályaudvar és a Bajcsy-Zsilinszky út között 1998-ban elkezdték építeni az új Nemzeti Színház épületét, az építés azonban műszaki okok miatt leállt. Az építkezés leálltával hátrahagyott gödröt a parkhoz csatolták és 2002-ben Gödör Klub, majd 2014-től Akvárium néven kulturális intézményként hasznosítják.

18. ábra: A Hauszmann-féle KIOSZK és a park 1890 (forrás: FSZEK Budapesti képtárház – Klösz György fotó)

19. ábra: A felújított Erzsébet park és Akvárium (forrás: egykor.hu)

4.6.2 Térszerkezet, növényállomány

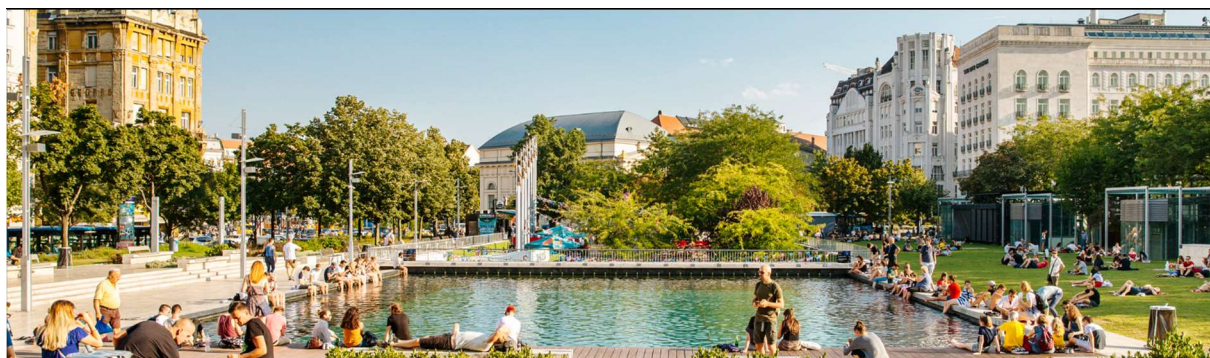
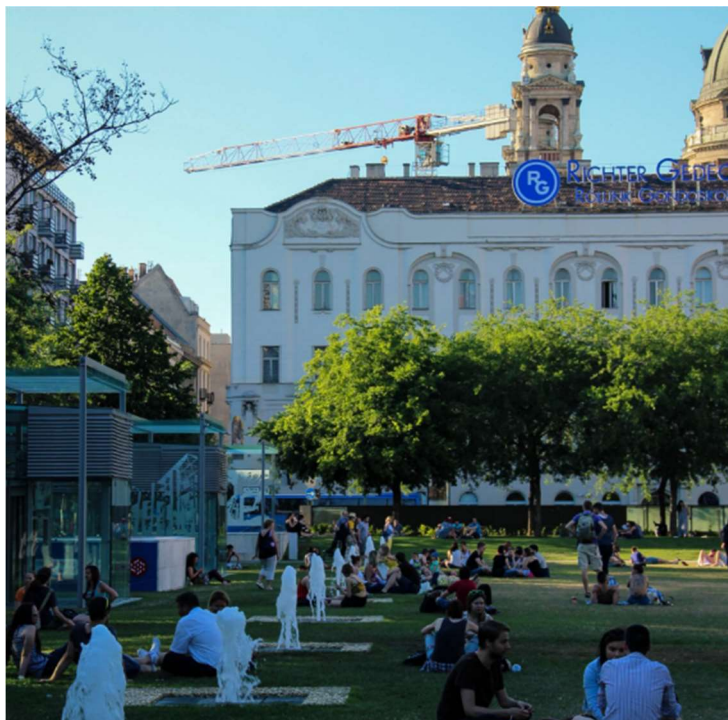
A park eredeti szimmetrikus térszerkezeti elrendezéséből mára semmi sem maradt. A 2006 és 2014-es felújítási munkák teljesen átalakították a területet, praktikus átlós irányú közlekedőket hoztak létre, a csomópontban felállított Ybl Miklós tervezte Danubius kúttal, mely korábban a Kálvin téren állt. „Az Akvárium – korábbi Gödör Klub – tetején egy nagyszabású zöldtető valósult meg, míg az Erzsébet tér egy a kor igényeinek megfelelni képes agoraként újulhatott meg. A visszafogott és kevés eszközzel ellátott szabadter az évek próbáját kiállva generációk kedvenc helyévé nőtte ki magát Budapest belvárosában” – írja honlapján a tervező S-tér Kft.

A park korabeli híres japánakácaiból több még ma is áll, a kút környezetében közkedvelt a selyemakác. Az Akvárium környezetében ültetett nyírt gyertyánfásor mára elhagyta formáját. Az Akvárium és a Bajcsy-Zsilinszky út mentén jelentős talajtakaró-telepítés történt a tetőkerteken.

4.6.3 Funkciók, fenntartás

A klasszikus parkból lett agora és a gödörből kialakított lépcsős park és koncerthelyszín természetesen inkább az ifjúságot vonzza a növények tűrőképességénél nagyobb létszámban. A terület előszeretettel használják a hajléktalanok is.

Mára a burkolatok, támfalak, vízjátékok és növényágyások erősen erősen felújításra szorulnak. A terület kezelője a Főváros, fenntartója a FŐKERT, mely nem tud lépést tartani a használatból fakadó pusztítással.

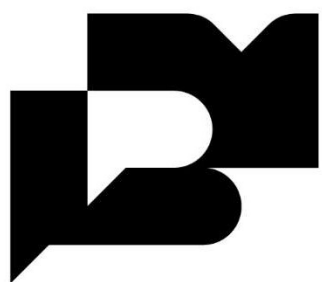

21. ábra: Akvárium tetőkertje (forrás: welovebudapest.com)

5 Felhasznált irodalom

- Budapest Főváros Önkormányzata (2021). Budapest környezeti állapotértékelése 2019–2020: Zöldfelület-gazdálkodás. Kivonat: Budapesten átlagosan 6 m² közpark jut egy lakosra, míg az erdőterület 25 m²/fő .
- Budapest Főváros Önkormányzata (2023). Radó Dezső Terv – Hosszútávú Zöldinfrastruktúra Konceptió és Akcióterv. Elvek és célok: egészséges, klímatudatos, biodiverz és kooperatív zöldinfrastruktúra-fejlesztés.
- Budapest.hu (2023). Budapest egyre zöldebb – Zöldfejlesztések stratégiai céljai. Hivatkozva a 2030-ig tartó parkfejlesztési célokra: a közpark-terület 6-ról 7 m²/főre növelése .
- Enyedi, Zs. (2021). Zöldfelületek változása Budapesten az elmúlt évtizedekben. Diszkertészek.hu. Megállapítás: Budapest területének ~65%-a zöld fedésű, de a valódi közpark arány csak ~2%
- Infostart (2021. augusztus 31.). Így változtak Budapest zöldfelületei az elmúlt három évtizedben – térképek. Kiemelés: a városi hősziget-hatás 3–7°C plusz terhelést okoz Pest sűrű beépítésű részein nyaranta, a zöldfelület-intenzitás átlaga ~52%
- Radó Dezső: Parkok és erdők – a mi Budapestünk. Városháza Kiadó, Budapest, 1913.
- Viczián Zsófia: Budapesti fák – Kéregbe zárt történelem. Látóhatár Kiadó, Budapest, 2023. (második kiadás)
- Budapest Főváros Településképi Arculati Kézikönyv (2018). Fejezet a közparkokról: a fejezet nem tárgyalja a közkerteket ennek ellenére kulcsdokumentum a város zöldfelületi arculatának vizsgálatához.
- Gombos Zoltán (1974). Régi kertek Pesten és Budán, Natura, Budapest
- Budapestcity.org (2016). Varga Máté (2016). Városmajor
- Énbudapestem (2025. június 20.): „Az új, fideszes kerületvezetés azonban a főtájépítész beszámolója szerint nem csak, hogy nem válaszolt a főváros megkereséseire, amikben a további együttműködés lehetőségeit keresték, de most egy ügyvédi megkeresést is küldtek, hogy – ha jól értjük – a kerület által a tervezésre korábban adott 140 milliót annak kamataival együtt fizessék vissza. „Nyilván, ha a fővárost erre kéri a kerület, akkor a főváros ezt teljesíteni fogja, de mi itt a terv?” – teszi fel a kérdést Bardóczi”.
- PestBuda (2020. május 26.) Domonkos Csaba: Véres kivégzőhely volt egykor, ma kellemes sétatér – 225 éve fejezték le Budán Martinovicsékat
- Budavar.hu (2022. szeptember 27.) A Vérmező közösségi tervezése
- Gombos Zoltán (1974). Régi kertek Pesten és Budán, Natura, Budapest - melyről Ormos Imre így írt egy szakcikkben „... a tervező építészek túlnyomó része nagy figyelmet fordított az építendő városrész zöld díszére” (214. old)
- Timár Benedek (2011). A TABÁN ÉS A VÁRKERT BAZÁR - A történelmi városmag hiányzó láncszemei. Szakdolgozat. Budapesti Corvinus Egyetem.

- BudapestBrand (2020. szeptember 15): „Amikor a domboldalt 1933 és 36 között ledózerolták, nem babráltak a törmelék elhordásával, az most is ott van a lejtők füve alatt. ... Ami érdekes, jegyezte meg mosolyogva Saly Noémi, hogy a régi „udvarokba” érdemes a fákat ültetni, nem pedig a falak maradványai fölé, mert ott nem tudnak meggyökeresedni. – Évekkel ezelőtt sikerült régi térképeket szerezni, látszik rajtuk, hogy pontosan hol álltak a házak a portákon. A kertészeknek csak rá kellett illeszteniük a faültetési terveikre. Ez is a titkos tudás része volt, amit fel lehetett használni a Tabán érdekében.”
- Budapest100 (2017). Szent István park
- Radó Dezső (1985). Budapesti parkok és terek. Budapest, 135. o.
- Takács K., Kubik E., Almásy B. (2021): A modern mozgalom hajnalán: A budapesti Szent István Park kertművészeti elemzése. 4D 60. 20-30. o.
- PestBuda (2019. május 10.) Domonkos Csaba: 145 éve adták át az Erzsébet téri Kioszkt
- PestBuda (2018. december 15.) Viczián Zsófia: Szívós szemtanú: idős akác az Erzsébet téren

BP Műhely